

דרך ארץ קדמה לתורה

יוסף אופיר

נקטינו, דרך ארץ קדמה לתורה. ואף שלא נוסחה מימרא זו בלשון כזה, ודאי לזאת נתכוונו חז"ל. (על' ויקרא רבה, ט, ג. ע"ע ריש תנא דבי אליהו). ובעץ יוסף (ויק"ר ט, שם) כתב: "וצריך האדם לנטוע בליבו המידות הטובות בכדי שעל"ז תשכון התורה בקרבנו, כי צריך שיראת חטאו יהיה קודמת לחכמתו". והוא שאמרו באבות (ג, ט): "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקימת". ועוד למדונו במסכת זו (ג, יז): "אם אין דרך ארץ, אין תורה"; כתב על כך רבינו שמחה, תלמיד רש"י, בספרו מחזור ויטרי: "... שאם אין תרבות לאדם לנהוג כשורה, אין תורתו מועלת לו כלום ואינה מתקימת בידו".

בדחילו ורחימו נעיין בסוגיא זו, כשעינינו מופנות כלפי מלך ישראל, ירבעם בן נבט. בדחילו, שכן באדם גדול עסקינו. צא ולמד ממנשה מלך יהודה, שרב אשי קראו: חברנו מנשה, והקפיד עליו המלך, ונגלה אליו בחלום ושאלו בהלכה, ומשלא ידע רב אשי לענות לו עמד על גדלותו של מנשה ותקן דבריו וקראו רבו. (סנהדרין קב, ע"ב, ע"ש, ושזכה רב אשי להבין את גודל הנסיונות שהיו למנשה ואת רמת חטאיו). נלמד אנו בנין אב ממקרה זה לשאר סוגיות העוסקות באישי התנ"ך, להתייחס אליהם בכבוד הראוי לאנשים שזכו להכלל בספר הספרים. וכפי שאמר מי שאמר: מחטאי הראשונים כתבו תורה, ממצוות האחרונים עדיין לא נכתבה תורה.

מעטים הם גדולי ישראל שחז"ל יגדירו את תורתם כפי שעשו זאת לירבעם. סנהדרין קב ע"א: "וירבעם יצא מירושלים וימצא אותו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה ושניהם לבדם בשדה (מל"א, יא, כט). מאי בשלמה חדשה, אמר רב נחמן: כשלמה חדשה, מה שלמה חדשה אין בה שום דופי אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי; ד"א: שלמה חדשה שחידשו דברים שלא שמעה אוזן מעולם. מאי ושניהם לבדם בשדה, אמר רב יהודה אמר רב: שכל תלמידי חכמים דומים לפנייהם כעשבי השדה; ואיכא

דאמר: שכל טעמי תורה מגולין להם כשדה".

ועוד הפליגו חז"ל בדברים: "תנו רבנן: מנשה היה שונה חמישים וחמישה פנים בתורה כהנים כנגד שנות מלכותו, אחאב שמונים וחמישה, ירבעם מאה ושלושה". (שם, קג, ע"ב. וע"ע מדרש שוח"ט ה, ח).

למרות גדולתו בתורה, לא זכה ירבעם בן נבט להמנות על גדולי ישראל. שלמותו בידיעת התורה, כושרו לחדש, יכולתו לגלות טעמי תורה, לא הקנו לו מקום של כבוד בקורות עם ישראל, להיפך, הוא נזכר לדראון עולם. הוא הופך לסמל של חוטא ומחטיא הרבים (אבות, ה, יח), "כל מלך רשע שהיה עומד, היה נתלה בירבעם בן נבט" (מדה"ג, במדבר, כז, א). יד ההשגחה מרדפת את ירבעם גם אחרי מותו, והוא נכלל בין המלכים שאין חלקם עם כלל ישראל בעולם הבא, עולם שכולו טוב; ולא זו בלבד אלא הוא וחבריו נידונין בגיהנום לדורי דורות (ר"ה יז, ע"א). וקשה, כיצד מגיע אדם, שחז"ל אומרים על תורתו שהיתה ללא שום דופי, לבירא עמיקתא שכזה שממנו אין עליה? מי שכל תלמידי חכמים דומים לפניו כעשב - יידון בגיהנום לדורי דורות?

דרך ארץ קדמה לתורה. ד"א הינה הבסיס לבנין התורה שנבנה על גביה. "אם אין דרך ארץ אין תורה" כי ללא בסיס לא יוכל הבנין להתקיים. האם הקפיד ירבעם להקדים ד"א לתורתו? חז"ל בכמה מדרשים מצביעים על חוסר דרך ארץ שהיתה בו בירבעם. "מפני מה זכה ירבעם למלכות? מפני שהוכיח את שלמה. נמפני מה נענש? מפני שהוכיחו ברבים". (סנהדרין קא, ע"ב), למרות היחס החיובי לעצם התוכחה של ירבעם לשלמה, מבקרים חז"ל את חוסר דרך הארץ בה נעשתה, ועוד שם:

"...ומאי וזה אשר הרים יד במלך (מל"א, יא, כז), אמר רב נחמן: שחלץ תפיליו בפניו. אמר רב נחמן: גסות הרוח שהיתה בו בירבעם טרדתו מן העולם... (עי"ש). במדרש קשה, הטעון ליבון ובירור בפני עצמו, מספרים חז"ל על שלב נוסף בחוסר דרך ארץ אצל ירבעם, חוצפה כלפי שמים (סנהדרין, קב, ע"א):

"...תפסו הקב"ה לירבעם בבגדו ואמר לו: חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטילל בגן עדן. אמר לו: מי בראש? בן ישי בראש. אי הכי לא בעינא".

תוך שמירה על כבודו (עי' מסילת ישרים, פרק יא), דוחה ירבעם בזלזול

את דברי מלכו של עולם ומאבד את הדרך חזרה.
אין כוונת הדברים לדון ולשפוט ענק כירבעם בן נבט. אע"פ שחטא
והרבה לחטוא, אע"פ שנענש בעונש שאין קשה ממנו, מצוים אנו להזהר
הרבה בלימוד קורותיו (שבכ"ז תורה היא ולימוד היא צריכה), שאם
נחשיבנו כאדם הרי את עצמנו נדמה לחמורים. תועלת הדברים צריכה
להיות לנו, וזאת ודאי היתה כוונת חז"ל כשדנו בדמותו וחשפו את כוונת
הפסוקים המדברים עליו, שנלמד ממנו לעצמנו. יש להקדים ללימוד התורה
הנהגות טובות וישרות כדי שלא תאבד. ומכלל לאו נשמע גם הן: המקדים
מידות וד"א לתורתו זוכה לשמר אותה, ואף הבריות נהנים ממנו ומשבחים
מעשיו: מה נאים מעשיו של זה, אשרי אביו ורבו שלמדוהו תורה. וזוהי
תכלית קידוש שם שמים.
אשרי הזוכה ומקדים דרך ארץ לתורתו ומשתמרים שניהם גם יחד.